

vinju in nekaterih drugih restavratorskih posegov. Z referatom Detaljne konservatorske analize istrskih naselij nekoč in danes je drugi sklop končal Marijan Bradanović s Filozofske fakultete z Reke. Na podlagi neobjavljenega arhivskega gradiva je predstavil razvoj konservatorskih posegov in njihove metodologije v Istri: Od prvih pionirskih del Branka Fučiča in Milana Preloga do izrazitejših posegov, usmerjenih v valorizacijo zgodovinskih naselij, kot so Oprtalj, Grožnjan in Završje, opravljenih v šestdesetih in sedemdesetih letih prejšnjega stoletja, vse do nekaterih najnovejših intervencij novoustanovljenega Konservatorskega oddelka v Puli, kot je bila leta 2003 v Plominu. V programu je bilo predvideno, da bo poseg s posebnim poudarkom na obnovi cerkve sv. Jurija starejšega predstavila Nataša Nefat s Konservatorskega oddelka v Puli. Čeprav se referentka srečanja ni mogla udeležiti, načrtujemo objavo njenega prispevka v zborniku referatov, ki ga bo leta 2012 izdala založba Histria Editiones. Ta je ob konferenci izdala tudi dvojezični zbornik povzetkov v tiskani in elektronski verziji; slednja je dostopna na spletni strani Društva: www.histriaweb.eu.

Živahno diskusijo s poudarki na nekaterih aktualnih problemih je usmerjala Daniela Tomšič, generalna konservatorica na Zavodu

za varstvo kulturne dediščine Slovenije. Študijski dan smo pod vodstvom Katherine Zanier in Neže Čebren Lipovec z Inštituta za dediščino Sredozemlja Znanstveno-raziskovalnega središča Univerze na Primorskem končali z ogledom sledov rimske vile pod Servitskim samostanom. Ogleda se je udeležilo večje število obiskovalcev, predvsem domačinov, ki so po daljšem času lahko ponovno vstopili v objekt. Podatek, da je celotno konferenco spremljalo nezanemarljivo število slušateljev, med katerimi so bili tudi srednješolci, je za nas zelo spodbuden, saj je delovanje Humanističnega društva Histria od njegove ustanovitve v letu 2006 usmerjeno k raziskovanju in širjenju vedenja o istrski zgodovini in ovrednotenju istrske kulturne dediščine. Obuditev spomina na začetke organiziranega varstva kulturne dediščine v Istri nam v tem kontekstu ponuja iztočnico za pregled njenega razvoja v regiji in soočanje različnih praks, ki kljub različnim smerem, pristopom in pojmovanju nosijo v sebi univerzalne vrednote. Da je to tako in da nas skupna skrb za ohranjanje sledov preteklosti tudi v različnih okoljih lahko povezuje, soočanje pa kljub nekaterim kočljivim in še nerešenim vprašanjem bogati in odpira nove poti dialogu, se je izkazalo tudi tokrat.

ETNOLOŠKI TABOR MARTJANCI SKOZI ČAS

Ideja in želja po tovrstnem taboru oziroma po načinu, na katerega bi zbrali duhovno izročilo in zabeležili zgodovinski spomin naših vaščanov, sta živeli že dlje časa. Turistično društvo Martin, Martjanci, ki je Etno tabor Martjanci skozi čas organiziralo, ima v svojih programskih izhodiščih posebej navedeno tudi področje obujanja, predstavljanja, ohranjanja in varovanja kulturne dediščine kraja. V sklopu tega organizira tradicionalna praznovanja, spodbuja ohranitev starih šeg in navad, obrti, rokodelstva in drugih domačih dejavnosti ter kot ključno spodbuja tudi zbiranje gradiva materialne in duhovne kulture. V tej smeri je Turistično društvo Martin tudi začelo izvajati letošnje aktivnosti, saj je bila ob kulturnem prazniku postavljena razstava starih fotografij vasi Martjanci, ki je v marsikom vzbudila željo po ohranitvi spominov.

Vas Martjanci ali po domače tudi *Marčanci* ali *Merčanci* se nahaja ob tako imenovani glavni cesti med Mursko Soboto in Moravskimi Toplicami, ki vodi naprej do Lendave. Kot vstopno naselje leži na zahodnem delu Občine Moravske Toplice. Po zadnjih podatkih naj bi vas štela nekaj več kot 550 prebivalcev. Število prebivalcev je tu naraščalo do leta 1900 in nato upadalo do leta 1931, čemur sta botrovala predvsem sezonsko delo in izseljevanje; od takrat število prebivalcev nenehno narašča. Vas leži na 193,9 m nadmorske višine in ima izrazito nižinsko lego. Martjanci so hitro rastoče naselje, saj pridobivajo nove hiše praktično iz leta v leto.

Naselje je gručasto in tako podoba mu daje predvsem nekaj stranskih ulic. Skozi vas teče tudi Martjanski potok. Starejši del

vasi se je razvil okrog znamenite cerkve sv. Martina, novejšje hiše pa se širijo zlasti proti vzhodu in severu. Tukaj naj bi bila že v 13. stoletju cvetoča vas. Zgodovinski viri pa Martjance prvič omenjajo leta 1365 kot *Zenthmartun*, leta 1366 kot *Scenmartun in dystrictu Sancti Martini*, in sicer najdemo v popisu fevdalnega gospostva iz leta 1366 župnijo z 18 vasm in cerkev sv. Martina. Leta 1499 so omenjeni kot *Zenthmarton*. Ime kraja je vezano na zavetnika martjanske cerkve, sv. Martina.

Martjanci so staro cerkveno in šolsko središče. Leta 1627 se v arhivskih virih omenjajo kot trg, vendar so kljub temu ohranili vaško podobo. Skozi stoletja so bili Martjanci znani kot upravno, versko, šolsko in duhovno središče. Tukaj sta nastala tudi dva zelo pomembna pisna dokumenta, Martjanska pogodba in Martjanska pesmarica.

Martjanci so imeli že od nekdaj značaj pomembnega krajevnega središča. Tak značaj in pomen sta se razvijala s pomočjo družbenih in kulturnih danosti, s katerimi se vas ponaša. Nekdaj vas z izrazito kmečkim prebivalstvom je do danes popolnoma spremenila svojo podobo. Vedno bolj dobiva videz primestnega naselja, čemur sledi tudi utrip kraja.

Zelo pomembno je vedeti, od kod prihajamo in od kod izhajamo. Naša dediščina in zgodovinski spomin sta pomembna gradnika naše identitete. Glavni namen tabora je bil zbrati čim več izročila o vasi Martjanci. Priložnost in možnost sodelovanja smo dali vsem tistim, ki jih zanima to področje človekovega življenja. Tabor je glede na to, da je bil letos organiziran prvič, trajal samo dva dni, in pokazalo se je, da je bilo to za prvič resnično dovolj,

* Jasmina Papić, univ. dipl. etnolog in kult. antrop., predsednica TD Martin, regionalni promotor zdravja in projektni manager, Zavod za zdravstveno varstvo Murska Sobota. 9221 Martjanci, Martjanci 38a, E-naslov: jasmina.papic@gmail.com

»Mali rijtar« – vaški obveščevalec.

Foto: avtor neznan, Martjanci, okrog leta 1950 (fotografijo hrani Marija K. iz Martjanec)

Lončarski mojster Jože Cifer v svoji delavnici v Martjancih.

Foto: avtor neznan, Martjanci, okrog leta 1950 (fotografijo hrani Marija K. iz Martjanec)

saj smo v teh dveh dneh zbrali ogromno gradiva za analizo in nadaljnjo obdelavo. Glavna tematika tabora sta bila sama vas Martjanci in življenje v njej. Predvsem smo želeli začutiti društveni in družbeni utrip vasi v preteklem stoletju. Tabor je potekal v najbolj vročih dneh meseca julija, kar pa ni ustavilo naših zbiralcev izročila. Šest izredno motiviranih ljudi se je zgodaj zjutraj podalo po vasi in se zvečer ponovno zbralo, da smo v večernem hladu lahko predebatirali o vsem, kar smo »dobili na terenu«.

Glavna raziskovalna metoda je bil polstrukturiran intervju z vnaprej pripravljenim vprašalnikom. Vprašalnik je obsegal 11 osnovnih vprašanj, ki so bila med samo izvedbo intervjujev seveda vedno znova podlaga za nastanek novih vprašanj. Naši raziskovalci oziroma zbiralci izročila so se na teren podali z diktafoni, s fotoaparati, pisali in z beležnicami. Predhodno jim je smernice za etnološko raziskovalno delo podala univerzitetna diplomirana etnologinja in kulturna antropologinja. Intervjuji so bili posneti in v celoti transkribirani. Vsebinsko so se vprašanja dotikala temeljnega znanja o zgodovini vasi, simbolih in znamenitostih vasi, društvenem utripu v vasi, druženju vaščanov, medsebojni in medsosedske pomoči na vasi, delitvi skupne lastnine (orodja, mlin, krušne peči, ...), družbenih slojev v vasi, obrtnikov, rokodelcev, vaških posebnosti in seveda vseh drugih posebnosti in znamenitosti vasi, ki so se jih sogovorniki spomnili. Obenem je bila to tudi krasna priložnost, da smo zbrali še precejšnje število starih fotografij, ki jih hranijo martjanske družine. Vse fotografije smo preskenirali in vrnili lastnikom, saj vemo, kako velik zaklad je tovrstna lastnina.

V dveh dneh smo se pogovarjali z 21 vaščani, starejšimi od 60 let. Naš najstarejši sogovornik jih je štel 85. Vsak intervju je trajal od 45 do 60 minut. Informatorje smo izbirali na podlagi

vzorčenja po principu snežne kepe. Vsak informator nam je torej predlagal naslednjega možnega informatorja. Prve informatorje smo sami izbrali; to so bili tisti, za katere smo vedeli, da so imeli ali še imajo pomembno vlogo v vasi in so dovolj stari, da nam lahko podajo za nas koristne informacije.

Po koncu tabora smo ugotovili, da imamo resnično zelo veliko novih podatkov. Tako sedaj vemo, da je v Martjancih obstajala vaška himna z naslovom »Nej ne vōri / Ne verjemi«, ki so jo zapeli na vsaki veselici in ki se je starejši vaščani še v celoti spominjajo in z veseljem zapojejo. Izvedeli smo, kdo si bili pomembneži v vasi, kdo je bil »veliki rijtar / vaški obveščevalec« in kdo »mali rijtar«. V vasi smo našli množico obrtnikov, med njimi pomembnega lončarja, katerega zapuščino delno hrani hči, ki živi par hiš naprej od nekdanje lončarske delavnice. Vas se še danes ponaša s precejšnjim številom obrtnikov.

Zanimivost, ki smo jih zbrali z intervjuji, je ogromno, potrebna je še nadaljnja analiza. Gradivo bomo uredili in ga v obliki zbornika prihodnje leto podarili našim vaščanom ob deseti obletnici delovanja turističnega društva. Seveda si želimo, da bi lahko našo raziskavo poglobili in izvedeli še več, segli globlje in dlje v zgodovinski spomin. Vendar je žal vse še vpeto v nepredvidljivost današnjega časa – pomanjkanje časa, saj društvo deluje na podlagi prostovoljstva in finančnih sredstev. V okviru svojih zmožnosti bo Turistično društvo Martin še naprej gojilo čut za kulturno in naravno dediščino kraja, in v upanju, da bodo naši zanamci ta občutek negovali tudi v prihodnje, stopali po poti, ki ne dovoli, da bi pozabili, kdo smo, kje smo in od kod izhajamo. Trdnost svojih korenin moramo ohraniti, saj čim bolj razvejane in močne so, tem močnejša bosta naše steblo in naša krošnja. In rodili bomo bogate sadove.